

Inhoud

De wereldbol	7
Een zomerdag op Fazanteneiland	13
Hoe foie gras en diplomatie de wereld veroverden	19
Samen voor ons eigen: diplomatie vanaf de negentiende eeuw	25
In het verleden behaalde resultaten bieden geen garantie voor de toekomst	31
Raison de Terre	41
Van wereldpolitiek naar aardepolitiek	53
Het geluid van een gletsjer	63
Dankwoord	69
Verantwoording	71
Noten	73
Over de auteur	79

De wereldbol

Het voelt onwennig aan. Ik loop rond door de kamers van mijn kindertijd – de beige woonkamer, de kille werkkamer, de mosgroene badkamer, mijn oude slaapkamer aan het eind van de gang – alles staat er nog, alles heeft nog een naam, maar voorlopig is er even geen taal. Het huis is zo koud en zo stil ineens. Mijn moeder ligt enkele dagen in het ziekenhuis, ik kom snel wat spullen voor haar ophalen. Vanuit de hoofdstad ben ik naar de plattelandsgemeente gereden waar ze al een leven lang woont en nu sta ik te treuzelen in de levenloze leegte van het huis dat ik zo goed ken. Buiten door het grote raam: rijen populieren, rijen knotwilgen, bonkige aarde, rotte bladeren, januari.

Ooit woonde hier een gezin, met een hond die over de roosters van de radiator crosste als hij in de tuin een kat had gezien, met het ronken van de kachel of het zuchten van een flesje bier dat werd geopend. In gedachten hoor ik mijn ouders met elkaar in gesprek nadat de nieuwslezer zijn ernstige berichten in de woonkamer heeft achtergelaten, hoor ik mijn broer die een grap maakt en schaterlach ik in het dialect, want zelfs lachen klonk vettiger toen. Maar nu weerklinkt hier niet eens de stem van mijn moeder, de laatste bewoonster van dit goede huis.

Ik ga naar mijn jongenskamer en trek de twee kasten open. Ik weet dat er niet veel meer ligt – een hemd dat ik nooit meer draag, een tapijtje dat ik ooit macrameede, cursussen prehistorie, bodemkunde, wijsbegeerte.

In de onderste lade zie ik hem liggen: de plastic wereldbol die ik als jongen ooit kreeg. Ik moet zeven of acht geweest zijn toen ik deze pure magie voor het eerst mocht vasthouden. Uren lag ik op het oranje-bruine tapijt te kijken met mijn duim op de schakelaar. Lichtje uit: oceanen, rivieren en bergketens. Tinten blauw tot donkerblauw op zee

en van donkergroen tot heloranje aan land. Lichtje aan: o, wonder der techniek! De Staatkundige Indeling der Wereld! Elk land in een apart kleurtje. Brazilië geel, Argentinië rood, Chili groen. West-Europa bleek een dichtbedrukte mozaïek van kleuren en letters te zijn. In de Lage Landen was het dringen voor een plaatsnaam. Rotterdam schurkte tegen Antwerpen, Amersfoort en Amiens aan. Ook elders was het krap. Lyon likte aan Genève, Hamburg aan Bremen. Zelfs Brugge stond erop, de stad waar wij als plattelandsgemeente officieel toe behoorden. Lichtje uit: de Alpen, de Himalaya, de Ganges-vlakte. Lichtje aan: Tokio, Kyoto, Osaka. Lichtje uit: het donkerblauwe achterhoofd van de Stille Oceaan, met daarin onleesbare, minuscule sproeten die, lichtje aan, Frans Polynesië bleken te zijn.

Alles leek zo goed geregeld. Je had de wereld en je had de aarde. De wereld, dat was lichtje aan: het heldere kleurenspeel van grenzen en mensen en hoofdsteden en snelwegen. De aarde, dat was lichtje uit: de donkere massa der continenten, zeestromingen, bergmassieven, toendra's, taiga's, evenaarswouden en poolkappen. Zo hadden we het opgelost.

Zo was het en zo zou het altijd zijn. De aarde was de brute, ruwe materie die voor het bestuur netjes was opgedeeld in landen. Samen vormden die een veelkleurige puzzel van tweehonderd stukken met veel blauw ertussen. De aarde was fysiek, de wereld politiek. ‘Staatkundige indeling’, de term alleen al. De staatkunde, de politiek dus, begon kennelijk pas op het moment dat er van indeling sprake was. Eerst verdelen, dan pas heersen.

Ik ga op de rand van het bed zitten en wrik de stekker in het stopcontact. Het lampje doet het warempel nog. Helemaal up-to-date is de wereldbol natuurlijk niet meer. Joegoslavië en Tsjecho-Slowakije bestaan niet meer. Opper-Volta, Birma en Zaïre kregen andere namen. Eritrea en Zuid-Soedan moeten nog geboren worden. Kaarten lopen vroeg of laat altijd achter op de feiten, daar valt weinig aan te doen. Maar het is dat onderscheid tussen dag en nacht dat mij dwarszit, tussen wereld en aarde. Voorheen gebruikte ik die woorden losjes door elkaar: we bedoelden toch min of meer hetzelfde? Maar de laatste jaren aarzel ik steeds meer. Waarom zouden zoveel westerse talen twee woorden hebben? The world and the earth. Le monde et la terre. Die Welt

und die Erde. El mundo y la tierra. Kennelijk is er een onderscheid dat we vergeten zijn.

De aarde is meer dan de wereld, meer dan de som van landen. De aarde is dat complexe systeem van fysische, chemische en biologische processen op het land, op zee, in het ijs en in de lucht waar het leven heeft kunnen ontstaan; de aarde is dat verhaal van natuurlijke cycli aan het oppervlak en geologische processen in de diepe ondergrond die zo typisch zijn voor onze planeet. Wie de wereld met de aarde verwacht, riskeert de mens (lichtje aan!) op te blazen tot het stralende middelpunt en ijkpunt van de hele, fysieke aarde (lichtje uit). Sterker nog: wie alleen de wereld ziet, vergeet de aarde.

Misschien is dat wel de tragedie van deze weerbarstige eeuw: dat we zo verblind zijn door het helle licht van de mensenwereld dat we de aarde uit het oog zijn verloren. Nochtans, de planetaire uitdagingen waar we nu voor staan vormen het grootste veiligheidsvraagstuk van onze tijd, en ook het grootste gezondheidsvraagstuk, meer dan alle recente conflicten en geopolitieke aardverschuivingen.¹ De natuurwetten trekken zich niets aan van ons onderling gesteggel.

De vraag is niet hoe we de aarde weer in het middelpunt kunnen plaatsen. De aarde heeft zichzelf ongevraagd al helemaal weer in het midden geplaatst. Wie dacht dat de wereld van de menselijke bedrijvigheid helemaal losgezongen was van de dragende, fysieke aarde, werd er de afgelopen jaren steeds vaker en steeds brutaler aan herinnerd dat de twee buitengewoon innig met elkaar verweven zijn. Dat er geen wereldpolitiek kan zijn zonder aardepolitiek, hoezeer die laatste nog in de kinderschoenen staat. De vraag is dus niet hoe we de aarde weer in het midden kunnen plaatsen, maar hoe we over de wereld moeten nadenken als we opnieuw beseffen dat het daadwerkelijk de aarde is die de wereld draagt.

Ik zit op de rand van het bed en knip het lampje uit. De aarde draait traag om zijn as. In het ziekenhuis wacht mijn moeder.